

† Dr. Theodor Elze.

Očrtal A. A.

z Benetk nam je došla vest, da je umrl tam dne 27. junija sedeminsedemdesetletni evangelijski pastor v p. dr. Th. Elze.¹⁾

Elzejevo ime je zapisano v naši literarni in kulturni zgodovini z zlatimi črkami, zakaj on je bil tisti mož, ki nam je s svojimi neumornimi raziskavanji, temeljitimi študijami virov ter z nebrotjem krasnih knjig, brošur in člankov razsvetil za nas same temno, dasi neskončno zanimivo, važno in slavno dobo slovenske reformacije, ki nam je bila porodila naš književni jezik in ž njim vred našo narodno individualnost.

Šibka veja na košatem slovanskem drevesu smo mi Slovenci, in vendar naša zgodovina ni tako nezanimiva, kakor bi kdo mislil! Nad vse zanimivo pa je baš jutro našega narodnega preporoda v 16. veku, ki ga obseva zarja verske reformacije.

Duh človeški je zagonetno, čudovito bitje; on je večni revolucionar. Nikdar ni zadovoljen z obstoječimi razmerami, nego teži neprestano za daljšimi perspektivami, širjim obzorjem in za vedno večjo svobodo v gibanju. Pritiska, najsi prihaja odkoderkoli, ne prenaša dolgo, a »pritiskan jače, sve to više skače« . . .

In duh evropske inteligencije je bil začel gibati svoje mogočne ude, ki so mu bili že nekoliko »zadremali«. Ta revolucionar je vstal, si pomel oči in zaklical, da je odmevalo po vsej Evropi: »Svobode!«

Ta puntar! Kdo ga je naučil te čarobne besede? Kdo ga je izpodbodel? Morebiti starogrški, divni paganski klasiki, pesniki, zgodovinarji in filozofi, ki so jih bili prinesli begunci s seboj iz Carigrada?

In ta klic po svobodi je odmeval tudi po slovenski zemlji. Tudi slovenski duh se je začel dvigati in posnemati vse korake srednjeevropskega, zlasti nemškega duha. Bil je to čas, prepleten z versko romantiko in mističnim navdušenjem, prerušen s srditimi prepiri in tragičnimi sokobi.

Vse to gibanje je bilo tudi po Slovenskem versko in cerkveno-socialno. Najvišji smoter vseh teh verskih bojov pa je bila dosega večje duševne svobode, svobode prepričanja in vesti. Na narodnost

¹⁾ Theodor Ljudévit Elze se je bil porodil l. 1823. v Altenu pri Dessauu na Anhaltskem. Izobraževal se je na tübinški in berlinski univerzi. Od leta 1852.—1865. je bil prvi pastor v Ljubljani.

samo ali na preporod naše književnosti v prvi vrsti nobeden naših slavnih reformatorjev niti v sanjah ni nikdar mislil! In vendar je bilo vse reformacijsko gibanje, hočeš-nočeš, tudi narodno, ker se je za razširjanje svojih idej moralo posluževati narodnega jezika. Dočim je do 16. veka bila mrtva latinščina skoro edino občilo med razumništvom — ljudstvo itak ni znalo čitati —, zadobili so živi jeziki evropskih narodov na mah velikansko veljavo. Narodni jezik, poprej zanemarjan in preziran suženj, je postal sedaj črez noč gospod.

In ker so se tudi slovenski reformatorji posluževali slovenskega jezika, ker so začeli v tem jeziku prvokrat pisati in tiskati knjige, zato so oni obenem tudi naši narodni preporoditelji, naši prvi književniki! Uspeh naših reformatorjev je bil skoro popoln. Zakaj zgodovina uči, da so bili pridobili večino našega naroda za nove ideje.

Protireformacija pa je bila s kruto silo kmalu zatrla med Slovenci skoro ves trud cerkvenih reformatorjev.

In kaj nam je ostalo od Trubarjevega velikega dela? Tisto, na kar on v prvi vrsti nikdar ni mislil!

Preporod naše narodnosti na podlagi našega slovenskega narečja — to je veliko delo naših reformatorjev! In zato se nam vidi Primož Trubar še danes kakor velikan, ki mu stoje na strani njegovi vrstniki, sobojevniki in sotrudniki v kulturnem delu. In v naši beli Ljubljani bi se moral postaviti Trubarju čimprej mogoče velikanski spomenik, ki bi pričal domačinom in tujcem, kdo je stvarnik našega slovenskega življenja . . .

* * *

Vsa ta velika doba naše zgodovine nam stopa živa pred oči, ko se spominjamo smrti Elzejeve. Seveda pokojnega Elzeja v prvi vrsti pač ni zanimal ne naš jezik, ne naš narodni preporod; zgodovinar Elze je le preiskaval razširjanje protestantizma med Slovenci.

Ali zgodovina protestantizma na Slovenskem je obenem zgodovina našega narodnega in kulturno-književnega preporoda. Ti dve stvari sta nerazdružni. In zato so Elzejeve študije in knjige za nas neprecenljive vrednosti. Čeprav je bil Nemeč po rojstvu in po mišljenju in čeprav je pisal samo v svojem jeziku, vendar ga moramo prištevati med naše zgodovinarje. V nekem oziru je Elze naš največji kulturni in literarni zgodovinar. Njegovih publikacij, ki se pečajo s slovensko reformacijo, je takorekoč legijon.¹⁾ Najzadnje važno delo

¹⁾ Naj naštejemo tukaj najvažnejše njegove knjige in brošure, ki se pečajo s početki naše književnosti. Ti spisi bi bili:

njegovo pa je izdanje zbranih in urejenih »Pisem Trubarjevih«.

Ta prezanimiva in za našo kulturno zgodovino prevažna pisma niso napravila na Slovenskem nikakega vtiska, in živa duša se ni zmenila zanja! To je preznačilno za nas, kako malo nam je mar naše preteklosti. V dobi športa to tudi ni nič čudnega . . .

Naslovi knjigam, brošuram in razpravam, ki jih je Elze objavil o naših slovenskih reformatorjih, že kažejo, da vse to seveda še ni enotna, sistematična ali kaka pragmatična zgodovina naše reformacijske dobe.⁴⁾ Elze je zbral le ogromno, dragoceno, znanstveno izbrano ter vestno pregledano gradivo za veliko stavbo — »zgodovino slovenske reformacije ali začetek slovenske književnosti.« Kdo nam zgradi to poslopje? Kdo nam spiše pravo, objektivno zgodovino slovenske reformacije? Skrajni čas

1. Primus Trubars Denkmal in Derendingen. (Mittheilg. des hist. Vereins für Krain 1861).
2. Die Anfänge der Buchdruckerei in Krain. (Ibidem).
3. Die evang. Kirchenräthe in Steiermark, Kärnten, Krain u. Görz während des 16. Jahrh. (Blätter für das evang. Oesterreich 1863).
4. Die Superintendenten der evang. Kirche in Krain während des 16. Jahrh. Wien. 1863. (60 strani).
5. Primus Trubar und die Reformation in Krain. (Herzogs Realencyklopädie. Band XXI. Gotha 1866).
6. Dve kratki biografiji Prim. Trubarja. 1875. (Ibidem).
7. Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Tübingen. 1877. (109 strani.)
8. Paul Wiener, Mitreformator in Krain. Wien und Leipzig 1882. (52 str.)
9. Die slovenischen protest. Gesangbücher des 16. Jahrh. Venedig. 1884. (39 strani.)
10. Die slovenischen protestantischen Katechismen des 16. Jahrh. — 1893.
11. Die slovenischen protest. Druckschriften des 16. Jahrh. Venedig. 1896. (120 strani.)
12. Primus Trubers Briefe. Mit den dazu gehörigen Schriftstücken gesammelt und erläutert von . . . (Bibliothek des litterar. Vereins in Stuttgart. 215. Publication. Tübingen 1897. H. Laupp. 574 str.)
13. Die Rectoren der krainischen Landschaftsschule in Laibach während des 16. Jahrh. (Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterr. Wien. Manz. III. Heft 1899. (37 strani.)

⁴⁾ Rajni Elze je pravil nekoč g. prof. Levcu, da je pač nameraval spisati takšno zgodovino, da pa je to namero opustil, ker ga je bila prehitela starost in drugič, ker — kakor je Elze obžaloval — ni bil popolnoma več jugoslovanskih jezikov . . .

bi že bil, da se kak zgodovinar loti tega prepotrebnega dela. Ali bojimo se, da bomo morali še dolgo čakati take zgodovine.¹⁾

Književna zapuščina Elzejeva je gotovo zanimiva in bogata. Med tistimi njegovimi papirji utegne ležati še marsikak kos naše slovenske preteklosti. Gotovo poskrbe poklicani krogi, da pride vse to v prave roke in da se objavi, kar je ostalo morda še v rokopisih.

Ob gomili učenjaka Elzeja prešinja vsakega izobraženega Slovenca čuvstvo hvaležnosti in spoštovanja. Čast Elzeju!

Misli o Kettejevih poezijah.

Spisal Oton Zupančič.

veliki noči je izšla knjiga,²⁾ katere smo pričakovali vsi poznavalci in ljubitelji Kettejeve muze z veliko nestrpnostjo.

Kette je eden glavnih reformatorjev naše lirike. Razširil je ozke meje, ki jih je postavil eterski Gregorčič naši poeziji. Le plaho, s prsti se je dotikala muza Gregorčičeva življenja; Gregorčič je idealist in eklektik do skrajnosti; njegov krasni pesniški jezik je skoro breztelesen; on rabi samo izbrane besede, vsak krepkejši izraz je tej mehki pesniški duši profan. In bati se je bilo, da naš pesniški jezik, rabljen od nespretnih epigonov, sčasoma popolnoma ne obledi in ne izgubi vse življenske sile. Tu je nastopil krepki Aškerc s svojim krepkim, svežim jezikom, jezikom realista, epika: ker podaje pesniku snov vse življenje, mora črpati tudi jezik svojo silo iz vsega obilnega besednega zaklada, ki si ga je ustvaril narod. Kar je storil Aškerc v epiki, to je storil Kette s »poezijami« v liriki.

Narava, velika narava z vso svojo mnogoličnostjo je dom Kettejeve poezije. Na str. 64. njegovih poezij stoji ta-le primera: »vitka kot v ogradi belouška«. To mesto se mi zdi za Kettejevo naziranje znamenito. Ali ni nam navadnim ljudem kača — tudi ne-

¹⁾ Tu bi moral priskočiti na pomoč kak velikodušen mecén, ki bi na svoje stroške izdal popolnoma objektivno spisano zgodovino. Takisto bi nam občno »zgodovino slovenskega naroda« moral spisati kak neodvisen pisatelj, in izdati bi jo moral privaten založnik.

²⁾ Dragotin Kette. Poezije. Založil L. Schwentner. V Ljubljani. Natisnila »Narodna tiskarna«. 1900.